

under strecket

TELEVISIONEN I INFORMATIONSSAMHÄLLET

ORD SOM "kunskapssamhälle" och "informationssamhälle" har på kort tid blivit nyckelbegrepp i samhällsdebatten. Många menar, t ex i Alvin Tofflers efterföljd, att Sverige håller på att lämna industrisamhället bakom sig, på samma sätt som det agrara samhället för 100 år sedan gav vika för industrialismen. Författarna Jan Grönholm och Leif Drambo har formulerat utopiska skildringar av informationssamhället i "Det goda informationssamhället" (Akademilitteratur, 1984) respektive "Infotopia" (Liber, 1986). Andra är mer kritiska. Emin Tengström vid Centrum för tvärvetenskap i Göteborg menar i en bok under utgivning att informationssamhället är en myt.

Debatten kännetecknas väl huvudsakligen mer av utopisk entusiasm och partipolitiska hänsyn än av analytisk klarhet och historisk insikt. Ingen kan dock förneka att det finns en rad kvalitativt nya drag i samhällsutvecklingen som samhällsvetare och historiker hittills nästan helt förbigått.

För att förstå dessa nya utvecklingstendenser finns det ett stort behov av att skriva det svenska informations- och kunskapssamhällets historia. Tyvärr har ingen ännu vågat sig på en konsekvent genomförd historisk beskrivning ur detta perspektiv. Vi har en politisk historia, en ekonomisk historia, en ide- och lärdomshistoria, en socialhistoria, och på sistone också mentalitetshistoria. Men vi har ingen den samhälleliga kunskaps- och informationsprocessens historia (och än mindre denna process skrivna utifrån ett konfliktperspektiv).

Om det skall bli möjligt att till fullo förstå kunskaps- och in-

formationssamhällets historia, men ännu har ingen vågat sig på en konsekvent genomförd historisk beskrivning ur detta perspektiv. Nu föreligger emellertid en bok som skulle kunna uppfattas som ett väsentligt bidrag till informationssamhällets historia, nämligen Karl-Hugo Wirén's "Kampen om TV; svensk TV-politik 1946-66".

Av THOMAS SÖDERQVIST

formationssamhällets betydelse för den historiska utvecklingen måste således de nuvarande tolkningsoligopolen inom historisk skrivningen brytas. Här finns ett jungfruligt fält för kommande generationer av historiker.

NÄR MAN TALAR om informationsamhälle måste man balansera mellan två ytterligheter. Å ena sidan har man i den politiska debatten i praktiken kommit att avgränsa termen informationsamhälle till att endast omfatta ett samhälle präglad av elektronisk databehandling. Men att begränsa begreppet informationsamhälle till den korta datoriseringsperioden efter andra världskriget vore att ge den teknologiska historie-

terminismen vatten på dess kvarn. Den andra ytterligheten består i att uppfatta alla samhällen som informationsamhällen, eftersom informationsbehandling är en genomgående aspekt på ungefär samma sätt som politiska och ekonomiska företeelser kännetecknar alla samhällen. Att använda symboler, att kommunicera språkligt är ju den mänskliga kulturens *differentia specifica*. Men om man som konsekvens härav betecknar den mesopotamiska kulturen som ett informationsamhälle blir begreppet en smula ointressant. I stället kan man med viss rimlighet tala om framväxten av ett

informationsamhälle från 1600- och 1700-talen och framåt. Tex kan framväxten av den moderna staten tolkas i dessa termer. En väsentlig del av statsadministrationen sysslar ju med att insamla och bearbeta information om befolkningen, och kan uppfattas som en kolossal informationsbehandlingsapparat. Statistiska centralbyrån, utredningsväsendet, journalföring på sjukhus och i socialförvaltningar, spionageverksamhet, polisrapporter etc kan således med fördel tolkas som institutionaliserade informationsrelationer.

Till fenomen som skulle kunna tolkas inom ramen för informationsamhälletsbegreppet hör också framväxten av en global och institutionaliserad penningekonomi i form av ett allmänt bank- och kreditväsende (pengar är ju en abstrakt värdeinformationsenhet). Ekonomer som Kenneth Arrow, Kenneth Boulding och Friedrich von Hayek har emist betonat informationsfaktorns betydelse i ekonomisk teori.

TILL FENOMEN som är ännu mer centrala för förståelsen av informationsamhällets historia hör framväxten av utbildningsinstitutionerna (från grundskola till universitet) från mitten av 1800-talet till i dag och framväxten av den moderna, institutionaliserade vetenskapen som en avgörande

maktfaktor i samhällsutvecklingen. Och sist men inte minst etableringen av förlagsverksamhet och massmedier, inklusive etermedierna radio och television.

Det finns en rätt omfattande skol-, lärdoms- och presshistorisk m m forskning som, läst utifrån detta perspektiv, skulle kunna bidra till omtolkningen av den svenska historien i informationsamhällestemer. Men etermediernas historia har hittills varit sparsamt utforskad. Nu föreligger emellertid en bok om ett av dessa medier – televisionen – som trots att den förblir den politiska historietraditionens idegrundlag och arbetssätt trogen ändå skulle kunna uppfattas som ett väsentligt bidrag till det svenska informationsamhällets historia.

Karl-Hugo Wirén's faktaspäckade och ytterst noggrant genomarbetade *Kampen om TV; svensk TV-politik 1946-66* (Gidlunds 1986) är resultat av ett mångårigt forskningsprojekt vid Stockholms universitet under ledning av historikern Jarl Torbacke och finansierat av Riksbankens jubileumsfond.

En av Wirén's kolleger, Göran Elgemyr, har i sitt pågående avhandlingsarbete om ljudradiomonopolet under 1920-talet påvisat att Radiotjänsts tillkomst 1924 visserligen hade föregåtts av stri-

Det svenska informations- och kunskapssamhällets historia – ett försummat kapitel.

Foto: GUNNAR LUNDMARK

der om vem som skulle få kontrollera det nya etermediet. Men striden om TV-starten var, som Wirén visar, betydligt mer segsliten, och kampen kom att föras under hela efterkrigstiden. Stridslinjerna bibehölls vid etableringen av TV 2 under 1960-talet och har för övrigt åter blossat upp i diskussionen om video och satellit- och kabel-TV.

WIRÉN URSKILJER en ideologisk dimension i striden om TV, dvs den sedvanliga motsättningen mellan en borgerlig och en socialistisk syn på medierna. I anslutning till en funktionalistisk organisationsteoretisk forskningstradition påvisar han dock att denna ideologiska dimension är sekundär i förhållande till de organiserade gruppintressena. De två linjerna i debatten, av Wirén kallade "lust"- respektive "dygd"-ideologierna, fungerade som aggregationsinstrument för två allianser av gruppintressen.

mobilisera en stor expertkader. De tre statliga TV-utredningarna var alla högradigt beroende av Sveriges radios experter, påpekar Wirén (s 279).

Det statliga utredningsväsendet visade sig, som i så många andra sammanhang, vara en väsentlig maktfaktor. Wirén's sammanfattning på denna punkt förjänar att citeras utförligt: "När regeringen vid ingången av 1950-talet upptäckte TV och började orientera sig om den, visade det sig genast att den hade mycket starka kort. Man kunde lätt hindra radioindustrin från att ta kommandot. I stället hamnade TV-frågorna i utredningsväsendet, där de alldeles automatiskt vreds ett bra stycke i samhällsansvarig riktning, bara genom utredningsväsendets konstruktion och sätt att arbeta" (s 279-80).

Därtill kom att "kommunikationsdepartementets folk medvetet började använda remissväsendet till att stärka den antikommersiella saken. Man gjorde "elitundersökningar" som formades till organisationssveriges segerrika försvar mot företagarvärldens kommersiella eller marknadsorienterade syn på TV" (s 280).

DET ÄR GENOM sådana resonemang som "Kampen om TV" skulle kunna bli av principiellt intresse för en omtolkning av den svenska historien i informationsamhällestemer. För författaren visar inte bara hur politiska processer utgör ett väsentligt led i etableringen av det svenska informations- och mediasamhället. Dessa politiska processer baseras i sin tur på det svenska korporativa expert- och kommittéväldet, som tillsammans med mediaprofessionerna framstår som ett slags

utredningsväsendets och mediernas gemensamma maktkomplex. Anders Björnsson har i artikeln "Makt och media, några iakttagelser" (i Bernström, Skogh och Söderqvist, red. "Klassamhälle i förvandling", Liber 1985) belyst denna sammansmältning mellan journalister och byråkrati. Härigenom utvecklar och befäster de ett faktiskt kunskaps- och informationsmonopol. Något i stil med det som Gösta Hultén och Jan Samuelsson provokatoriskt, inkompetent och terminologiskt oegentligt – men i grunden ändå korrekt – kallade "mediaväsendet" i en bok med samma namn (Bonniers 1983).

Jag erkänner att det jag här skriver är en hårdgraning av Wirén's resonemang. Författaren har inte kunnat, eller velat, behandla dessa frågor inom ramen för sitt forskningsarbete. Hans teoretiska och generella resonemang är avkortade på gränsen till det obefintliga, han förblir som sagt inom den politiska historiskskrivningens ram, och hans framställning är tidvis mer än lovligt detaljerat deskriptiv. Dessa brister kan dock inte förta det allmänna intrycket av att Wirén givit ett väsentligt bidrag till förståelsen av tillkomsten av vårt senaste etermedium. Rätt tolkad skulle den också kunna bidra till förståelsen av ett centralt led i framväxten av det svenska informationsamhället under efterkrigstiden.

Thomas Söderqvist

Thomas Söderqvist är fil dr i vetenskapsteori vid Göteborgs universitet.

SvD 87.04.22